

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1937/1-VIII/19 24.12.2009. године	
---	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој II редовној седници, 24.12.2009. године – на основу чл. 211. став 1. алинеја 14. и члана 256. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: КОНДИЦИОНАЛИ, КОНТЕКСТ И ЗНАЊЕ, докторанда Јелене Остојић.

За ментора је одређен доц. др Владан Ђорђевић.

<u>Доставити:</u> 1х Универзитету у Београду 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Весна Димитријевић
--	--

Факултет Филозофски
04/1-2 бр. 6/1665
(број захтева)
13.01.2010.
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Веће научних области друштвено-хуманистичких
наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Кондиционали, контекст и знање

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ филозофија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Јелена (Јован) Остојић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски фак. у Београду

Година дипломирања: 2007.

Назив мастер рада кандидата:

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена:

Година одбране мастер рада: —

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 24.12.2009.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Весна Димитријевић

Прилог:

1. Предлог теме докторске дисертације са образложењем
2. Акт надлежног тела факултета о подобности теме за израду докторске дисертације

Obrazloženje predloga teme doktorske teze

Kandidat: **Jelena Ostojić**

Naslov teze: **Kondicionali, kontekst i znanje**

Predmet teze i njegov značaj

U tezi ću braniti jedan tip teorije kondicionala običnog jezika. Aspekti kojima ću se posebno baviti su zavisnost kondicionala od konteksta i upotreba kondicionala u epistemologiji. O mojim namerama i rezultatima biće kasnije reći u poglavlju 'Struktura i ciljevi teze'. U ovom poglavlju najpre ću navesti šta su kondicionali, kako ih koristimo u običnom jeziku i zašto su značajni za filozofiju; zatim ću predstaviti i interpretirati dve grupe teorija kojima ću se najviše baviti u tezi i koje različito objašnjavaju način na koji istinska vrednost kondicionala zavisi od konteksta: tzv. standardne i pragmatičke teorije; u poslednjem delu ovog poglavlja ću opisati na koji način se kondicionali koriste za definisanje pojma znanja i navesti motive za to.

Kondicionali su iskazi izraženi rečenicama koje u gramatici nazivamo pogodbenim rečenicama. To su složene rečenice oblika "Ako A, onda C", ili "Da A, onda bi bilo C", ili "Kada bi bilo A, onda bi bilo C", ili "Pošto A, onda C".¹ Kondicionali mogu biti izraženi i rečenicama koje nemaju neku od ovih formi ali čije je značenje ekvivalentno nekoj rečenici koja ima jednu od tih formi; na primer, rečenice oblika "C, ako A", "C, budući da A"; tu bi spadali i "skraćeni" kondicionali kao "Nema para, nema muzike". A i C su iskazi. Iskaz kojim se izražava uslov i koji obično stoji iza *ako*, *da*, *kada bi*, *pošto*, nazivamo antedensom (A), a drugi iskaz nazivamo konsekvansom (C). Razlikovaću rečenice koje izražavaju kondicionale

¹ U filozofiji je uobičajeno da se reč *kondicional* upotrebljava u ovom značenju tako da ću je i ja u tezi tako koristiti. Ovo napominjem zato što u srpskom jeziku reč *kondicional* znači *pogodbeni način*.

od rečenica slične forme koje nemaju istinosne vrednosti, npr. imperativ i pitanje: "Uzmi, ako hoćeš", "Ako ga zovem, hoće li doći?"; zatim od tzv. "biskvit" kondicionala kao "Ima biskvita na stolu, ako hoćeš.", koji, u zavisnosti od konteksta, mogu predstavljati imperative, pre nego tvrdnje koje su tačne ili netačne.

U filozofiji su kondicionali postali naročito aktuelna tema pod uticajem logičkog pozitivizma. Pojam prirodnog zakona, bitan za logičke pozitiviste zbog njihovog interesovanja za filozofiju nauke, doveden je u vezu sa jednom vrstom kondicionala koji se nazivaju protivčinjeničkim. Tipičan kondicional ove vrste ima lažan antecedens i glagol u pogodbenom načinu u konsekvensu: da je bio slučaj da A, bio bi slučaj da C. Kao logička forma prirodnih zakona nameće se univerzalni iskaz klasične predikastke logike. Međutim, osim generalizacija koje izražavaju prirodne zakone (tzv. zakonolikh generalizacija), i slučajne generalizacije imaju istu formu. Slučajna generalizacija je, za razliku od zakonolikh, kontingentan iskaz (npr: Svi ljudi u ovoj sobi govore engleski jezik). Primećeno je da postoji veza između protivčinjeničkih kondicionala i zakonolikh generalizacija i da *ne* postoji analogna veza tih kondicionala sa slučajnim generalizacijama. Veza se sastoji u tome da protivčinjenički kondicionali logički slede iz zakona, ali ne i iz slučajnih generalizacija. Na primer, iz opšteg suda da sva teška tela padaju kada se puste, sledi (protivčinjenički kondicional) da bi ovo telo palo da je bilo ispušteno. Ali iz opšteg suda da svi u ovoj sobi znaju engleski jezik, ne sledi kondicional „Homer bi znao engleski jezik da je u ovoj sobi“; naprotiv, rekli bismo da univerzalni sud o znanju engleskog jezika ne bi važio da je Homer ovde. Još jedan pojam bitan za filozofe nauke sredinom 20. veka koji se takođe dovodi u vezu sa protivčinjeničkim kondicionalima je pojam dispozicionalnosti, tj, dispozicionalnih svojstava. Na primer, *lomljivost* je jedno takvo svojstvo – reći da je staklo lomljivo znači jednostavno da ono ima dispoziciju da se slomi pod određenim uslovima. Ovakva svojstva se mogu izraziti kondicionalima: staklo bi se slomilo da je udareno; aspirin bi se rastvorio da je

potopljen u vodu itd. Zato je Nelson Gudman (Nelson Goodman) rekao da ako nemamo sredstva da interpretiramo protivčinjeničke kondicionale, teško možemo tvrditi da imamo adekvatnu filozofiju nauke.² Gudman je uspeo da pruži detaljno objašnjenje o tome u čemu je problem u definisanju istinosnih uslova za protivčinjeničke kondicionale, ali nije uspeo da ga reši bez zapadanja u cirkularnost.

Nakon pronalaska semantike mogućih svetova za modalne logike početkom šezdesetih godina prošlog veka dobijen je aparat koji je mogao da se upotrebi u analizi mnogih pojmova. Ubrzo ga je Robert Stalnaker (Robert Stalnaker) upotrebio da napravi semantiku za kondicionale tako što je modalnoj logici dodao pojam *funkcije selekcije*, čiji je intuitivni smisao zasnovan na rangiranju mogućih svetova po tome koliko liče na aktualni svet³. Tako je nastala nova faza u bavljenju kondicionalima. Oni postaju interesantna tema i sami po sebi, i više se ne povezuju nužno sa motivima iz filozofije nauke i pozitivističke teorije značenja. Sa Stalnakerom oni najpre postaju tema iz logike prirodnog jezika, a kasnije se koriste u sve većem broju drugih filozofskih disciplina. Kondicionali su se pokazali pogodnim za definisanje drugih pojmova kao što su uzročnost i znanje, vezuju se za pojam uslovne verovatnoće, koriste se u teoriji igara, postaju interesantni za lingvistiku, psihologiju i kompjuterske nauke. Pored toga, semantike za kondicionale su vrlo blisko povezane sa teorijama revizije verovanja.

Nakon Stalnakera, sličnu teoriju je branio Dejvid Lius (David Lewis)⁴, i takav tip teorija je postao poznat pod nazivom „standardne“. Prilikom interpretacije ovih teorija, radi jednostavnosti, zamenariću razlike među njima, tako da oblik u kojem predstavljam standardne teorije, iako ne odgovara u potpunosti ni Stalnakerovoj, ni Luisovoj teoriji, podudara se sa njima u svim aspektima koji su relevantni za probleme kojima ću se ovde baviti. Ključni pojam standardnih teorija je funkcija selekcije. Uloga funkcije selekcije je da

² Cf. Goodman 1946; navedeno po Goodman 1983, p.3.

³ Cf. Stalnaker 1968.

⁴ Lewis 1973.

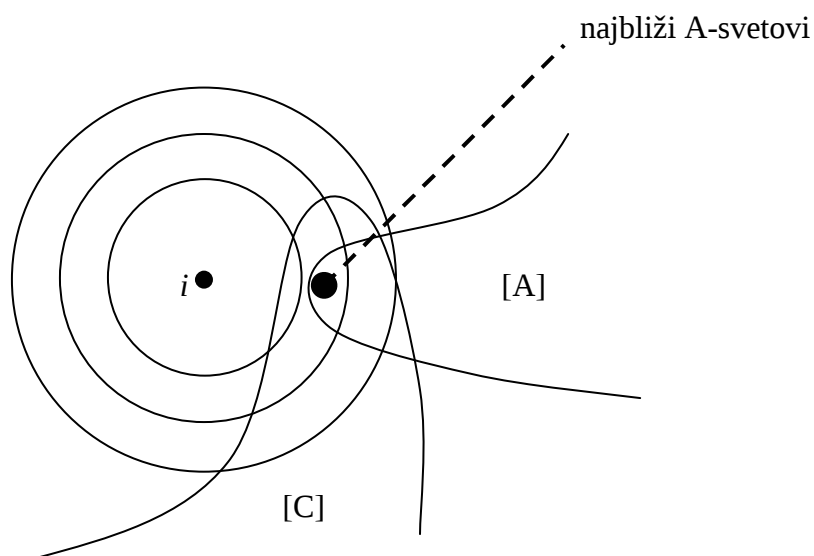
izdvoji najbliže, to jest, svetove najbližije aktualnom svetu u kojima je antecedens istinit (to jest, najbliže antecedens-svetove). Ti svetovi su relevantni za ocenjivanje istinosne vrednosti kondicionala, što ćemo ubrzo videti. Kontekst (uključujući namere i interese govornika) utiče na funkciju selekcije tako što kriterijum sličnosti svetova zavisi od konteksta. Svetovi mogu ličiti jedan na drugi i razlikovati se jedan od drugog u raznim aspektima, a koji od njih će biti važan u konkretnoj prilici, određeno je kontekstom. Jednom određeni kriterijum sličnosti svetova se ne menja uvođenjem novih kondicionala u konverzaciju, već se i oni procenjuju s obzirom na isti skup svetova. Ovo svojstvo relacije sličnosti i funkcije selekcije – po kojem kriterijum sličnosti, mada zavisao od konteksta, nije zavisao od kondicionala koji se procenjuju – zvaćemo 'apsolutnost'⁵. Apsolutna sličnost, dakle, varira od konteksta do konteksta, ali jednom određena, ona služi za procenu istinosne vrednosti svih kondicionala.

Da bi najbliži antecedens-svetovi bili relevantni za istinitost kondicionala, u njima moraju važiti *background* činjenice, to jest, činjenice koje su uslov za istinitost kondicionala i koje važe u aktualnom svetu. Na primer, kada procenjujemo istinosnu vrednost kondicionala „Da sam kresnula šibicu, gorela bi“, najbliži antecedens svetovi su oni koji imaju iste *background* činjenice kao aktualni svet, to jest, u tim svetovima šibica je suva, dobro napravljena, ima dovoljno kiseonika i sl., kao što je to slučaj u aktualnom svetu. Pojam *background* činjenica se ne koristi u standardnim teorijama, već je to pojam iz Goodmanove teorije. Ovde ga koristim da bih objasnila intuitivni smisao pojma sličnosti.

Prema standardnim teorijama, istinosni uslovi za protivčinjeničke kondicionale se definišu ovako: $A \rightarrow C$ (da je bilo A, bilo bi C) je istinito akko je C istinito u najbližim antecedens svetovima (slika 1). Na primer: „Da kenguri nemaju repove, prevrnuli bi se“ je istinito prema standardnim teorijama ukoliko se kenguri prevću u najbližim svetovima u kojima nemaju repove. Ili, „Da sam kresnula šibicu, gorela bi“ je istinito akko šibica gori u

⁵ Cf. Bennett 2003, p. 298.

najbližim svetovima u kojima sam je kresnula. Pojmom *background* činjenica možemo objasniti smisao i svrhu funkcije selekcije: funkcija bira svetove u kojima je šibica dobro napravljena, ima kiseonika itd., a to su jedini svetovi koji nas interesuju pri ocenjivanju ovog kondicionala.

Sl. 1.

Tačka *i* u sredini predstavlja aktualni svet. Oko nje svaka tačka predstavlja po jedan svet. Svetovi su poređani po sličnosti: što su bliži centru, to su sličniji aktualnom svetu. [A] i [C] su skupovi A- i C-svetova, redom.

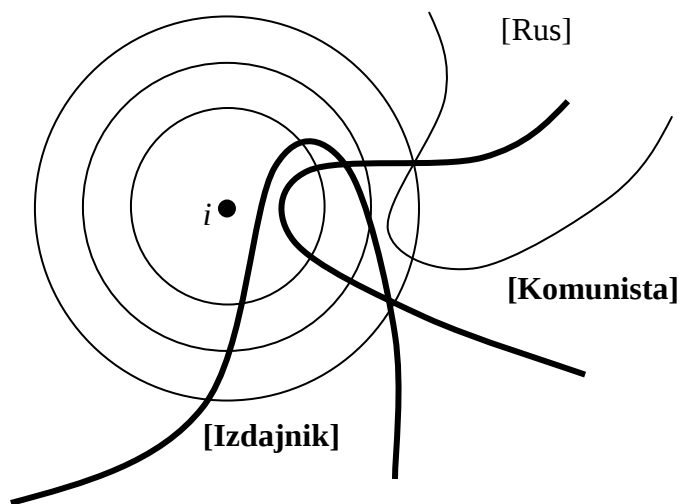
Prema standardnim teorijama, protivčinjenički kondicional *nije* striktna implikacija iz modalne logike, to jest, nije nužna materijalna implikacija. Za istinitost kondicionala konsekvens ne mora biti istinit u svim dostižnim antecedens-svetovima, već samo u nekim – onim najbližim centralnom svetu. Jedna od posledica ovakve formalne semantike je da neka uobičajena pravila zaključivanja koja važe za striktnu implikaciju nisu validna: jačanje antecedensa, kontrapozicija i tranzitivnost. Pogledajmo Stalnakerov protivprimer za poslednje pomenuto pravilo:⁶

- 1) Da je Huver bio komunista, bio bi izdajnik.
- 2) Da se Huver rodio u Rusiji, bio bi komunista.

⁶ Stalnaker 1968, p. 106.

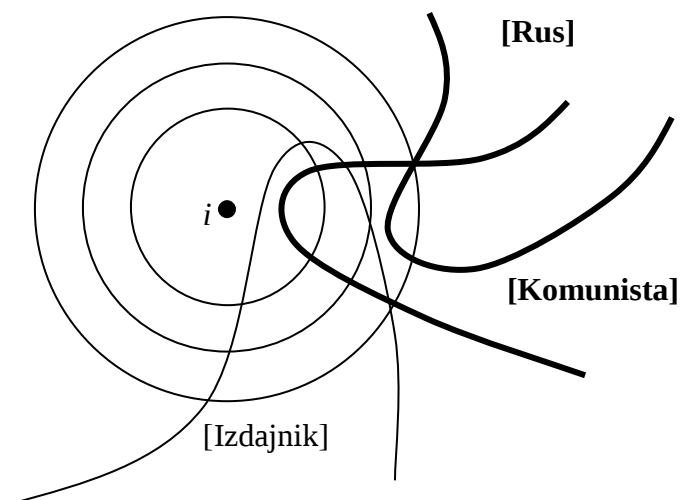
3) Da se Huver rodio u Rusiji, bio bi izdajnik.

Po tranzitivnosti, 3) bi moralo da sledi iz 1) i 2), ali intuitivno to nije tako. U okviru standardne formalne semantike, ovaj protivprimer za tranzitivnost se objašnjava na sledeći način: najbliži svetovi u kojima je Huver komunista su svetovi u kojima je on izdajnik (sl. 2). Najbliži svetovi u kojima se rodio u Rusiji spadaju u svetove u kojima je on komunista, ali to nisu najbliži svetovi u kojima je komunista, već nešto udaljeniji (sl.3). Zaključak je netačan jer ne moraju svi najbliži svetovi u kojima je Huver Rus biti među svetovima u kojima je izdajnik (sl. 4).

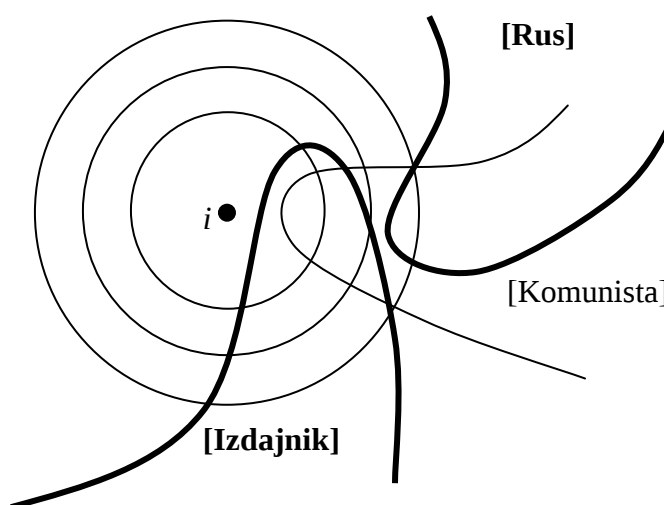
Sl. 2.

Komunista $\rightarrow$ Izdajnik je istinito

Sl. 3.

Rus → Komunista je istinito

Sl. 4.

Rus → Izdajnik je lažno

Prema pragmatičkim teorijama,⁷ kondicionali *jesu* striktne implikacije. Prema ovim teorijama, kondicional je striktna implikacija iz modalne logike s tom razlikom što se dostižnim svetovima smatraju samo oni svetovi koji sa aktualnim svetom dele izvesna svojstva. Ta svojstva su određena konverzacijskim kontekstom. Dostižnim se smatraju samo oni svetovi u kojima je relevantan kontekst isti kao u aktualnom svetu. Prema ovim teorijama, protivčinjenički kondicional je istinit u aktualnom svetu akko je njegov konsekvens istinit u svim antecedens-svetovima određenim konverzacijskim kontekstom. Kada se procenjuje istinosna vrednost *jednog* kondicionala, pragmatičke teorije funkcionišu na isti način kao standardne: kontekstom određeni skup antecedens-svetova pragmatičkih teorija je obično skup najbližnjih antecedens-svetova standardnih teorija. Razlika nastaje kada se vrednuje više od jednog kondicionala zato što prema pragmatičkim, a nasuprot standardnim teorijama, novi kondicional koji se procenjuje može da zahteva promenu konteksta, a ta promena može promeniti ocenu istinosne vrednosti prethodnih kondicionala. Ako se to desi, novi kondicional

⁷ Zastupnici pragmatičkih teorija su Kenet Varmbrod (Keneth Warmbrød), Krispin Rajt (Crispin Wright), Džonatan Lou (Jonathan E. Lowe), Kai fon Fintel (Kai von Fintel), Entoni Gilis (Anthony Gillies), Brit Brogard (Berit Brogaard), Džo Salerno (Joe Salerno) i dr.

se ne može vrednovati zajedno sa prethodnim, ili, ako se ocenjuje u starom kontekstu, postaje u nekom smislu trivijalan. Videćemo na primeru u sledećem pasusu šta to znači.

Pošto prema pragmatičkim teorijama kondicionali jesu striktne implikacije, tranzitivnost, kontrapozicija i jačanje antecedensa su validne forme zaključivanja za protivčinjeničke kondicionale pod uslovom da je kontekst fiksiran tokom vrednovanja argumenta. Pogledajmo kako pragmatičke teorije objašnjavaju isti protivprimer za tranzitivnost.

- 1) Da je Huver komunista, bio bi izdajnik.
- 2) Da se Huver rodio u Rusiji, bio bi komunista.
- 3) Da se Huver rodio u Rusiji, bio bi izdajnik.

Prilikom vrednovanja kondicionala 1), kontekstom određeni relevantni svetovi za procenu kondicionala su oni u kojima se Huver rodio u Americi, radi kao šef FBA i bori se protiv komunizma. Prvi kondicional nam, dakle, određuje konverzacijski kontekst i relaciju dostižnosti: u svim dostižnim svetovima važe malopre pobrojani podaci o Huveru. Za vrednovanje kondicionala 2) potrebni su nam svetovi u kojima je Huver, rođeni Amerikanac, rođen u Rusiji, što znači da drugi kondicional ima nemoguć antecedens. U tom slučaju on ili nema istinosnu vrednost, ili je trivijalno istinit (to zavisi od konkretne teorije – Varmbrod odriče istinosnu vrednost kondicionalima sa nemogućim antecedensima; Irena Hajm⁸ takođe; a svi ostali pomenuti u fusnoti 6 takve kondicionale smatraju trivijalno istinitim). Pošto treći kondicional ima isti antecedens kao drugi, onda će i on biti trivijalno istinit ili bez istinosne vrednosti. U oba slučaja, nemamo protivprimer za tranzitivnost zato što ili jedna premisa i zaključak nemaju istinosnu vrednost, ili imamo istinite premise i istinit zaključak.

Čemu ovaj trik i vraćanje na striktnu implikaciju? Zastupnici pragmatičkih teorija smatraju da svi protivprimeri za tranzitivnost i ostala pomenuta pravila uključuju promenu

⁸ Po svedočenju fon Fintela 2001, 135ff.

konteksta u sred argumenta (kao što u gornjem primeru 1 zahteva kontekst u kome je Huver Amerikanac, a 2 menja taj kontekst i zahteva da Huver može da bude i Rus), tako da ti protivprimeri ne predstavljaju dovoljan razlog da odustanemo od pravila zaključivanja koja su se do nedavno smatrala standardnim. Njihova teorija, smatraju, bolje opisuje zaključivanje u običnom jeziku.

U drugom delu teze ću se baviti primenom kondicionala u epistemologiji. Da bi poboljšali tradicionalnu definiciju znanja kao istinitog opravdanog verovanja, Fred Dretske (Fred Dretske), Robert Nozik (Robert Nozick), Kit Dirouz (Keith DeRose) i drugi⁹ su umesto uslova opravdanosti verovanja formulisali uslov za znanje u formi kondicionala. Kao primer navešću Nozikovu definiciju znanja.

Subjekt (*S*) zna da *p* akko su ispunjeni sledeći uslovi:¹⁰

- 1) *p* je istinito
- 2) *S* veruje da *p*
- 3) da *p* nije istinito, *S* ne bi verovao da *p*, ili kraće: $\neg p \rightarrow \neg SBp$
- 4) da je *p* istinito, i u nešto promenjenim okolnostima, *S* bi i dalje verovao da *p*, ili:

$$p \rightarrow SBp$$

Nozikovi kondicionalni uslovi za znanje pod 3) i 4) ukazuju na način na koji treba da budu povezani istina i verovanje u slučaju znanja. Kad su sva četiri uslova ispunjena, onda subjektovo verovanje *prati* istinitost iskaza u koji veruje, to jest, subjekt zna da *p*. Po Nozikovom mišljenju, kondicional je istinit, grubo govoreći, ako je njegov konsekvens istinit u antecedens-svetovima u okolini aktualnog sveta (sam aktualni svet nije obuhvaćen).¹¹

⁹ Dretske 1970, Nozick 1981, DeRose 1995, Sosa 1999, Williamson 2000, Roush 2005.

¹⁰ Cf. Nozick 1981, u DeRose i Warfield (eds.) 1999, pp. 159 -162.

¹¹ Cf. ibid, fusnota 9.

Teorije koje koriste kondicionale u definiciji znanja imaju zajednički motiv: da daju takav pojam znanja koji će onemogućiti da nešto slučajno bude istinito verovanje (kao u getijeovskim (Gettier) protivprimerima za tradicionalnu definiciju znanja kao istinitog opravdanog verovanja)¹², to jest, da obezbede jaču vezu između verovanja u neki iskaz i njegove istinitosti. Prema ovim teorijama, za znanje je neophodno da verovanje i istinitost idu zajedno i u nekim protivčinjeničkim situacijama, ne samo u aktualnom svetu. Drugi cilj ovakvih teorija je da odgovore na skeptički prigovor. Ovde ću ukratko izložiti samo na koji način Nozik to čini, a odgovore ostalih autora ću analizirati i upoređivati u tezi. On ne pokušava da pobije skepticizam jer smatra da to nije moguće, već namerava da objasni kako je znanje moguće uprkos logičkoj mogućnosti skeptičkog scenarija. U Nozikovoj teoriji, subjektovo istinito verovanje o (ne)važenju skeptičkog scenarija ni u principu ne može da prođe 3. ili 4. uslov iz definicije. Međutim, to ipak ne ugrožava naša znanja o svetu jer subjektovo istinito verovanje da p , gde je p neki empirijski iskaz o svetu, često jeste slučaj znanja zato što istinita verovanja ovog tipa, uopšte uzev, lako mogu da zadovolje Nozikove uslove za znanje. To je zato što su, prema njegovim istinosnim uslovima, udaljeni svetovi (među kojima su i skeptikovi) irelevantni za vrednovanje kondicionala tako da činjenica da u tim svetovima subjekt pogrešno veruje da p ne ugrožava znanje da p . Ove rezultate svoje teorije Nozik će upotrebiti da napravi protivprimer za princip zatvorenosti, o čemu će biti reči u poglavlju „Ciljevi teze“.

Struktura i ciljevi teze

Istinosni uslovi, ili uslovi za tvrđenje ili za prihvatljivost kondicionala običnog jezika smatraju se vrlo osetljivim na kontekst. To je jedna od retkih tvrdnji oko koje se stručnjaci za kondicionale slažu. Različite teorije kondicionala objašnjavaju zavisnost kondicionala od konteksta na različite načine. U prvom od dva glavna dela teze tvrdiću da je ta zavisnost

¹² Gettier 1963.

najbolje objašnjena tzv. pragmatičkim teorijama (teorijama striktne implikacije). Baviću se naročito jednom od posledica ovakvog izbora teorije kondicionala, i to će činiti drugi deo teze. U njemu ću pokušati da pokažem da epistemološke teorije koje koriste protivčinjeničke kondicionale u definiciji pojma znanja mogu biti poboljšane ako umesto standardnih teorija protivčinjeničkih kondicionala pretpostave pragmatičku teoriju.

Nameravana struktura rada bi izgledala ovako:

0. Uvod

I deo

1. Standardne teorije kondicionala
2. Ostale teorije
3. Pragmatičke teorije
4. Zavisnost od konteksta

II deo

5. Kondicionali u epistemologiji
6. Princip deduktivne zatvorenosti znanja
7. Kontekstualizam

0. Uvod U ovom poglavlju ću objasniti motivaciju za bavljenje ovom temom i objasniti teorijsku osnovu u filozofiji jezika koja će se podrazumevati, a nju čine umereno stanovište o granici između semantike i pragmatike, i teorije Roberta Stalnakera i Dejvida Luisa o pragmatici običnog jezika, posebno njihove teorije pretpostavki.¹³

1. Standardne teorije kondicionala U ove teorije spadaju poznate semantike Stalnakera i Luisa.¹⁴ Pod standardnim teorijama podrazumevaću sve teorije minimalne

¹³ Stalnaker 1970, 1978, 1998, 2002, Lewis 1979b. Pored toga, literatura koju ću koristiti uključuje: Szabo 2005, von Fintel 2000, 2004, 2008, Montmini (izlazi).

¹⁴ Stalnaker 1968, 1975, 1981, 1984 (poglavlja 5, 6, 7 i 8), 2005, Stalnaker i Thomason 1970, Lewis 1973, 1976, 1979a, 1986.

promene zasnovane na (apsolutnoj) relaciji totalnog ili parcijalnog uređenja skupa mogućih svetova. Ove teorije mogu biti zasnovane, umesto na toj relaciji, na tzv. funkciji selekcije, ali intuitivni smisao te funkcije se izvodi iz smisla relacije uređenja svetova.

2. **Ostale teorije** U ovom poglavlju ću razmotriti teorije koje se razlikuju od standardnih i pragmatičkih, služeći se podelom teorija protivčinjeničkih kondicionala koju je predložio Donald Nut (Donald Nute)¹⁵, naime, podelom na teorije minimalne, male i maksimalne promene. Razmotriću takođe teorije koje ne koriste apsolutnu funkciju selekcije, već funkciju selekcije koja može imati neki relativan smisao.¹⁶
3. **Pragmatičke teorije** Ovu vrstu teorija je prvi predložio Kenet Varmbrod, a nezavisno od njega ili kao poboljšanja njegove teorije predložene su teorije Krispina Rajta, Džonatana Loua, Brit Brogard i Džoa Salerna, Kai fon Fintela, Entonija Gilisa i drugih.¹⁷
4. **Zavisnost od konteksta** Prethodna poglavlja su priprema za ovo poglavlje gde ću pokazati kako pomenute teorije objašnjavaju zavisnost kondicionala od konteksta i pokušati da pokažem da pragmatičke teorije najbolje odslikavaju našu jezičku praksu. To će biti poenta prvog dela teze.
5. **Kondicionali u epistemologiji** Ovo poglavlje će sadržavati komentare teorija koje su formulisali Fred Dretske, Robert Nozik, Kit Dirouz, Ernest Sosa (Ernest Sosa), Timoti Vilijamson (Timothy Williamson) i Sherrilyn Roush.¹⁸ Svi oni koriste kondicionale u definiciji pojma znanja. Ovde istražujem na koji način izbor teorije za kondicionale utiče na sam pojam znanja u ovim teorijama, na to šta će se smatrati slučajem znanja, a šta ne, i na to kakva će se epistemološka teorija zastupati.

¹⁵ Nute and Cross 2002.

¹⁶ Literatura za ovo poglavlje će uključiti Gabbay 1972, Pollock 1981, Djordjevic 2005.

¹⁷ Warmbrød 1981; Wright 1983; Lowe 1990; von Fintel 2001; Gillies 2007; Brogaard and Salerno 2008. Od kritika pragmatičkog pristupa razmotriću one koje su izložene u: Stalnaker 1984, Lewis 1973, Morreau (izlazi)

¹⁸ Dretske 1970, Nozick 1981, DeRose 1995, Sosa 1999, Williamson 2000, Roush 2005.

6. Princip deduktivne zatvorenosti znanja Ovde ispitujem na koji način izbor teorije za kondicionale utiče na pravila zaključivanja u epistemičkim kontekstima. Jedna od posledica primene pragmatičkih teorija umesto standardnih u epistemologiji je ta da tom promenom princip zatvorenosti ostaje validan. To smatram pednošću, i ovde ću pokušati da tu tvrdnju odbranim.¹⁹

7. Kontekstualizam Pragmatičke teorije, primenjene u epistemologiji, dobro se slažu sa kontekstualizmom u epistemologiji, mada ne moraju nužno ići zajedno. Objasniću u čemu se to slaganje sastoji, i pokušati da kroz odbranu kontekstualizma pokažem da je to još jedna dobra strana primene pragmatičkih teorija.²⁰

Prethodni redovi u ovom poglavlju predstavljaju apstrakt teze i apstrakte svakog od poglavlja kako ih zamišljam u ovoj fazi pisanja. Iz njih su, nadam se, jasni ciljevi teze, a u nastavku poglavlja objasniću kako nameravam da ih ostvarim tako što ću izložiti argumente u prilog ključnih tvrdnji.

Prva od dve ključne tvrdnje odnosi se na prednost pragmatičkih teorija u odnosu na ostale. U tezi ću taj tip teorija suprotstaviti svim drugačijim tipovima, a ovde ću se baviti samo njihovom prednošću u odnosu na glavnog rivala – standardne teorije. Za početak, u prilog pragmatičkim teorijama mogu navesti ove razloge:

- Pragmatičke teorije, za razliku od standardnih, preciznije i tačnije detektuju da se nešto dešava kad se menja kontekst i da je do te promene uopšte i došlo. Postoje neke specifične promene konteksta koje samo pragmatičke teorije mogu registrovati (recimo, promena redosleda izgovorenih kondicionala tokom neke konverzacije nekad može promeniti kontekst, što standardnim teorijama promiče).

¹⁹ Luper 2005.

²⁰ Literatura uključuje: DeRose 1992, 1995, 1999, 2000, 2004, Stanley 2005.

- Potrebno je objasniti dve stvari: prva je da postoje protivprimeri za navedena pravila zaključivanja, a druga da mi, uprkos tome, ta pravila često koristimo u običnom govoru, nauci i filozofiji. Standardne teorije objašnjavaju samo prvu činjenicu, a pragmatičke teorije objašnjavaju obe. Prema pragmatičkim teorijama, protivprimere za ova pravila je moguće napraviti kada se menja kontekst tokom argumenta, ali kada je kontekst fiksiran, pravila su validna.
- Treći razlog je vezan za nešto oko čega inače postoji opšte slaganje: tokom procenjivanja nekog argumenta kontekst se ne sme menjati. Pragmatičke teorije zahtevaju da kondicionali ne budu jedini izuzetak iz ovog pravila, i to smatram opravdanim zahtevom.

U tezi ću ukazati na to da se neslaganje između standardnih i pragmatičkih teorija delom može razjasniti ako se uoči da ove dve teorije ne podrazumevaju pod kontekstom potpuno istu stvar. Da bih objasnila pojam konteksta koji ove dve teorije podrazumevaju, ponovo ću, kao i u prvom poglavlju ovog rada, koristiti pojam koji je stran i jednoj i drugoj teoriji, a to je pojam *background* činjenica. Time preuzimam ideju iz radova Brogaard&Salerno 2008 i Djordjevic 2005. i 2006, a ono što dodajem njihovim rezultatima i čime, nadam se, razvijam tu ideju, jesu dve stvari: kritika Moroa i korišćenje pragmatičkih teorija pretpostavki. U narednim redovima ću to delom izložiti.

Prema pragmatičkim, a nasuprot standardnim teorijama, kontekst obuhvata i *background* činjenice svih kondicionala izgovorenih u određenoj konverzaciji. Zato kada pragmatičke teorije zahtevaju da kontekst treba da bude fiksiran tokom argumenta, to u stvari znači da se, između ostalog, ne sme protivrečiti *background* činjenicama nijednog od izgovorenih kondicionala u konverzaciji zato što su one uslov istinitosti izgovorenih kondicionala. Zastupnici standardnih teorija Stalnaker i Luis ne smatraju pragmatičke teorije pogrešnim. Po Stalnakerovom mišljenju, razlika između standardnog i pragmatičkog pristupa

nije tako duboka kako izgleda.²¹ Luis takođe ne misli da su pragmatičke teorije „potpuno pogrešne“, mada su, po njemu, „defetističke“.²² Majkl Moro (Michael Morreau) zastupa radikalnije mišljenje da su pragmatičke teorije ne samo „defetističke“, već i „potpuno pogrešne“²³. Da bi pokazao netačnost ovih teorija, napravio je protivprimer za tranzitivnost koji ne može, po njegovom mišljenju, biti objašnjen pozivanjem na promenu konteksta kako to rade pragmatičke teorije. Primer je dugačak. Umesto njega, dovoljno će biti ovde opisati obrazac po kojem se mogu praviti takvi primeri. Ukratko, a uzrokuje b , b (kada se a ne dešava) uzrokuje c , i a radi još jednu stvar – prekida uzročnu vezu između b i c . Tako u situaciji kada se ni a , ni b , ni c ne dešavaju, istinito je $A \rightarrow B$ i $B \rightarrow C$, ali, suprotno pravilu tranzitivnosti, nije istino $A \rightarrow C$. Da bi napravio protivprimer za objašnjenje pragmatičkih teorija, Morou je potreban jedinstven konverzacijski kontekst u kojem su obe premise prihvatljive, a zaključak nije. Tvrdiću da se njegov protivprimer takođe može objasniti pozivanjem na promenu konteksta. Taj protivprimer je na prvi pogled ubedljiv jer je, po njegovim rečima, kontekst fiksiran pošto su sve relevantne činjenice poznate od početka razgovora. Međutim, prema pragmatičkim teorijama, nije dovoljno što su sve činjenice poznate od početka jer kontekst obuhvata i *background* činjenice budući da je to svojstvo konteksta koje je relevantno za vrednovanje kondicionala. Da bi kontekst ostao fiksiran tokom vrednovanja argumenta (ili generalno, tokom nekog razgovora), prema pragmatičkim teorijama, ne sme se protivrečiti *background* činjenicama nijednog od kondicionala koji se javlja u argumentu. To znači da dva protivčinjenička kondicionala mogu biti istinita ili prihvatljiva u istom kontekstu ukoliko *background* činjenice oba kondicionala važe u kontekstom određenim skupu svetova relevantnom za vrednovanje kondicionala, to jest, u svim dostižnim svetovima. Ukoliko to nije slučaj, (kao u Moroovom primeru) ta dva

²¹ Stalnaker 1984, 7. poglavlje, p. 126.

²² Lewis 1973, p. 13.

²³ Morreau, p. 22.

kondicionala ne mogu biti prihvatljiva ili istinita u istom kontekstu. U čemu se promena konteksta sastoji i zašto se dešava? $A \rightarrow B$ nameće relaciju dostižnosti po kojoj su mogući A-svetovi. Kako a seče vezu između b i c , u A-svetovima neće važiti C, i zbog toga je $B \rightarrow C$ lažno. Dakle, imamo lažnu premisu, a to znači da Morooov protivprimer nije dobar. Ako, sa druge strane, prvi kondicional u konverzaciji nije $A \rightarrow B$, nego $B \rightarrow C$, onda je nametnuta relacija dostižnosti po kojoj je A nemoguće, jer je $\neg A$ jedan od *background* iskaza za $B \rightarrow C$. To čini $A \rightarrow B$ i $A \rightarrow C$ trivijalno ili prazno istinitim (ili nedefinisanim). Dakle, protivprimer opet nije dobar: i zaključak i premise su istiniti.

Verujem da nakon što se specifikuju sva svojstva koja sačinjavaju kontekst, spor između Moroa i pragmatičkih teorija bi mogao da se svede na pitanje da li su *background* činjenice neko veštačko svojstvo konteksta koje je *ad hoc* uvedeno da bi se objasnili protivprimeri za pravila zaključivanja (što bi išlo Morou u korist); ili je pojam konteksta prema kojem on obuhvata i *background* činjenice u skladu sa našom jezičkom praksom (što bi išlo u prilog pragmatičkim teorijama). Pokušaću da pokažem da pojam konteksta koji ih obuhvata odgovara našoj upotrebi u običnom govoru kada se tokom konverzacije javljaju kondicionali jer mi u tim slučajevima podrazumevamo da *background* činjenice izgovorenih kondicionala (to jest, činjenice koje su uslovi njihove istinitosti) važe i ne protivrečimo im. Ta ideja nije nova - u svakoj konverzaciji se zahteva da se ne protivreči iskazima koji su uslovi istinitosti ili prihvatljivosti iskaza izgovorenih tokom razgovora (to jest, njihovim pretpostavkama). To je jedan od uslova uspešne konverzacije i uslova za prihvatljivost izgovorenog iskaza. Ovim se bave pragmatičke teorije pretpostavljanja čiji je tvorac Stalnaker, a Luis jedan od mnogobrojnih sledbenika.²⁴ Po toj teoriji, kontekst obuhvata skup zajedničkih verovanja učesnika razgovora, to jest, pragmatičke pretpostavke (*pragmatic presuppositions*). Pragmatičke pretpostavke nekog iskaza u određenom kontekstu su oni

²⁴ Cf. Stalnaker 1999.

iskazi u čiju istinitost treba da veruju učesnici razgovora da bi taj iskaz bio ispravno upotrebljen u tom kontekstu. Drugim rečima, pretpostavka mora da bude deo njihovog zajedničkog znanja, ili bar da nije eksplicitno isključena mogućnost da bude istinita. Ako to nije slučaj, neke pretpostavke moraju biti promenjene (moraju biti *akomodirane*, to jest, dodate u kontekst)²⁵. U suprotnom, taj iskaz nije ispravno upotrebljen i ne može biti prihvaćen jer protivreči nekim ranije usvojenim, to jest, pretpostavljenim iskazima. Po ovoj Stalnakerovoj teoriji pretpostavki, kad se u razgovoru javi neki protivčinjenički kondicional (čiji je antecedens uvek lažan), onda privremeno suspendujemo pretpostavku o lažnosti njegovog antedecensa (koja je deo konteksta) dok procenjujemo njegovu istinosnu vrednost. U tezi ću se takođe baviti pretpostavkama protivčinjeničkih i drugih vrsta kondicionala.²⁶

Druga ključna poenta čije sam objašnjenje najavila tiče se epistemologije. Dalje prednosti pragmatičkih teorija sam uočila baveći se primenom kondicionala na pojam znanja. Dretske, Nozik, Dirouz, Sosa i drugi upotrebljavaju kondicionale u definiciji znanja.²⁷ Ovi filozofi se ne bave primarno teorijom kondicionala, ne formulišu svoje teorije kondicionala i ne obavezuju se na neku od postojećih. Međutim, tvrdiću da oni ipak implicitno prihvataju jedan ili drugi tip teorija i da to ima značajan uticaj na njihovu epistemologiju. U tezi ću analizirati razlike između epistemoloških teorija Dretskea, Nozika, Dirouza, Sose, Williamsona i Roushove. Pored toga, istražiću u kojoj meri i na koji način se te razlike uslovljavaju različitim semantikama za kondicionale. Deo rezultata tog istraživanja je da:

- Različite semantike za kondicionale daju različite rezultate da li je neko istinito verovanje slučaj znanja ili nije.

²⁵ Cf. Lewis 1979b.

²⁶ Različitim pretpostavkama kondicionala su se manje ili više bavili Stalnaker, Luis, von Fintel, Irina Hajm (Irene Heim), Warmbrod, Gilis. Cf. Warmbröd 1981, Stalnaker 1999, 2002, Lewis 1973, 1979b, von Fintel 1999, 2000, 2001, 2004, 2008, Gillies 2007.

²⁷ Dretske 1970, Nozick 1981, DeRose 1995, Sosa 1999, Williamson 2000, Roush 2005.

Pretpostavimo da je p neki empirijski iskaz o svetu i da subjektovo verovanje da p jeste slučaj znanja. To po Nozikovoj definiciji (cf. str. 9) znači da je u aktualnom svetu p istinito i da su istiniti sledeći kondicionali: $\neg p \rightarrow \neg SBp$ i $p \rightarrow Bp$. Prema standardnim teorijama, to znači da u najbližim svetovima u kojima je p lažno, subjekt ne veruje da p (svetovi u kojima važi skeptički scenario i u kojima subjekt pogrešno veruje da p su, prema istinosnim uslovima standardnih teorija, udaljeni i stoga irelevantni za vrednovanje kondicionala). Pretpostavimo dalje da je q iskaz kojim se tvrdi da skeptički scenario ne važi²⁸. Prema standardnim teorijama, verovanje da q nije slučaj znanja zato što u najbližim svetovima u kojima važi skeptički scenario, subjekt veruje da ne važi i da je sve što opaža stvarno, zbog čega je $\neg q \rightarrow \neg SBq$ lažno. Ove procene istinosnih vrednosti slažu se sa Nozikovim procenama, što ukazuje na to da on prihvata semantiku koja je u duhu standardnih teorija kondicionala iako ne želi da se obaveže ni na jednu teoriju, a Luisovu semantiku kritikuje²⁹. Prema njegovoj teoriji, kao što je rečeno, mnoga istinita verovanja o svetu mogu da zadovolje njegove uslove tako da predstavljaju slučajeve znanja, ali istinita verovanja o važenju/nevaženju skeptičkog scenarija u principu ne mogu biti slučajevi znanja jer ne mogu ispuniti treći ili četvrti uslov za znanje.³⁰

Pragmatičke teorije daju drugačije rezultate. Pretpostavimo ponovo da je subjektovo verovanje da p znanje. Kako su $\neg p \rightarrow \neg SBp$, i $p \rightarrow Bp$ po pretpostavci istiniti, dostižni svetovi obuhvataju najbliže p - i $\neg p$ -svetove. *Background* činjenica ovih kondicionala (uopšte uzev, svih kondicionalnih uslova za znanje iskaza o empirijskim činjenicama) je da ne važi skeptički scenario – to znači da nema dostižnih svetova u kojima skeptički scenario važi. Ako želimo da procenimo znanje da p i znanje da q u istom kontekstu, onda sva četiri kondicionala

²⁸ Moja poenta neće zavisi od toga koje konkretne iskaze izaberemo za p i q ; dovoljno je da p bude empirijski iskaz, a q iskaz koji tvrdi da ne važi izvesni skeptički scenario koji onemogućava da znamo da p ; poznati primeri mogu se iskoristiti za parove odgovarajućih p i q : p = Imam ruke, q = Nisam mozak u tegli koga neuronaučnik stimuliše tako da veruje da ima ruke, ili p = Sedim pred kaminom, q = Zli demon me ne vara da je p istinito, itd.

²⁹ Nozick 1981, fusnota 9.

³⁰ Verujem da bi se Krispin Rajt mogao složiti sa ovom analizom Nozika jer u Wright 1983 ima donekle slično tumačenje primera sa znanjem, ali Rajt se ne bavi principom zatvorenosti niti eksplicira teoriju kondicionala.

$\neg p \rightarrow \neg SBp$ i $p \rightarrow Bp$, $\neg q \rightarrow \neg SBq$ i $q \rightarrow Bq$ moramo procenjivati s obzirom na isti skup dostižnih svetova. Prva dva kondicionala su po pretpostavci istiniti. Treći kondicional (da važi skeptički scenario, subjekt ne bi verovao da ne važi) je trivijalno istinit jer nema dostižnih $\neg q$ -svetova, i četvrti kondicional (da ne važi skeptikov scenario, subjekt bi to i verovao) je istinit jer konsekvens važi u svim dostižnim svetovima. Prema tome, po Nozikovoj definiciji izraženoj u pragmatičkim teorijama, subjekt može znati da ne važi skeptički scenario.

- Možemo videti takođe da prihvatanje različitih semantika vodi različitim procenama validnosti principa deduktivne zatvorenosti znanja: standardne teorije ga ne mogu prihvatiti kao validno pravilo, a pragmatičke mogu. Pokazaću da se Nozikov protivprimer za ovaj princip može objasniti na sličan način na koji pragmatičke teorije objašnjavaju protivprimere za tranzitivnost – i ovde se radi o promeni konteksta tokom vrednovanja argumenta.

Ovaj princip glasi: ako subjekt zna da p i zna da q logički sledi iz p (logički sled ću nadalje obeležavati duplom strelicom: $p \Rightarrow q$), onda zna da q . U navedenom primeru p i q su takvi da je q trivijalna posledica p , tako da će $p \Rightarrow q$ biti trivijalno istinito i subjekat to lako može znati. Nozik, čiji su istinosni uslovi u duhu standardnih teorija, ovaj princip ne smatra validnim, jer je prva premisa (S zna da p) istinita (videli smo da iskazi o znanju empirijskih činjenica često lako prolaze uslove iz njegove definicije znanja), a zaključak (S zna da q) netačan (iskazi o znanju da ne važi skeptički scenario ne mogu ispuniti ove uslove). Ako primenimo pragmatičke teorije, princip zatvorenosti jeste validan. Ako je prva premisa u našem primeru kojom se tvrdi da subjekt zna neku empirijku činjenicu o svetu istinita, onda je naš konverzacijski kontekst takav da ne sadrži svetove u kojima važi skeptički scenario. Nevaženje skeptičkog scenarija je jedna od *background* činjenica kondicionalnih uslova za prvu premisu. Zaključak koji dobijemo koristeći princip zatvorenosti da znamo da ne važi

skeptički scenario je u tom slučaju trivijalno ili prazno istinit jer među dostižnim svetovima nema antecedens-svetova (svetova u kojima važi skeptički scenario). Ako je u pitanju skeptikov standard znanja, onda ni prva premisa, ni zaključak nisu istiniti jer u tom slučaju uzimamo u obzir i svetove u kojima važi skeptički scenario. U oba slučaja, nemamo protivprimer za princip zatvorenosti. Pragmatičke teorije, po mom mišljenju, ponovo se pokazuju uspešnijima jer objašnjavaju šta se dešava sa kontekstom u ovakvim primerima i dopuštaju da princip zatvorenosti znanja važi, što je u skladu sa činjenicom da mi ovaj princip često koristimo.

Još neke ciljeve rada, za čije obrazlaganje ovde nema mesta, samo ću nabrojati:

- Ukazaću na prednosti teorija dinamičke semantike fon Fintela i Entoni Gilisa koje zapravo predstavljaju primenu Stalnakerove i Luisove teorije pretpostavki i pragmatike običnog govora na protivčinjeničke kondicionale.³¹ Predložiću izvesna ograničenja kojih treba da se pridržavamo kad akomodiramo pretpostavke ukoliko hoćemo da nam važe sporna pravila zaključivanja. To je usko povezano sa pojmom konteksta o kojem sam govorila braneći pragmatičke teorije kondicionala na str. 14, 16 i 17.
- Baviću se upotrebom principa zatvorenosti znanja u svakodnevnom govoru i ispitivati kada i zašto je zaključak koji dobijamo ovim principom informativan, a kada je trivijalan.
- Tvrdiću zatim da je Nozikovo objašnjenje mogućnosti znanja³² (koje je izloženo na str. 10) cirkularno.
- Tvrditi da je razlika između Dirousovog *sensitivity* uslova ($\neg p \rightarrow \neg SBp$) i Sosinog *safety* uslova ($SBp \rightarrow p$) za znanje (razlika koju Sosa ističe i objašnjava nevaženjem

³¹ Cf. von Fintel 2001, Gillies 2007.

³² Cf. Nozick 1981.

kontrapozicije)³³, zapravo posledica toga što Sosa i Dirouz koriste različite istinosne uslova za kondicionale te stoga vrednuju svoje kondicionalne uslove za znanje s obzirom na različite skupove dostižnih svetova. Ako bismo koristili pragmatičku teoriju kondicionala, ova dva uslova se ne bi razlikovala.

- Istraživaću odnos kontekstualizma u teorijama kondicionala i kontekstualizma u epistemologiji. Smatram da se prihvatanje istinosnih uslova pragmatičkih teorija lako spaja s kontekstualizmom u epistemologiji i objasniću razloge tome.
- Ponudiću odgovore na nekoliko kritika upućenih epistemološkom kontekstualizmu (na umu imam tip kritika kojima je zajedničko to da ukazuju na problem menjanja i usklađivanja standarda znanja učesnika konverzacije).

Metoda

Metoda koji koristim u analizi pojmova i njihove upotrebe se, pre svega, sastoji iz proučavanja načina na koji se u običnom jeziku koriste kondicionali i pojam znanja. Pored toga, koristim metodu formalne semantike, to jest, metodu kojim se neki pojam ili izraz analizira putem definisanja istinosnih uslova iskaza u kojima se taj pojam ili izraz javlja. Iz definicije istinosnih uslova se izvode pravila zaključivanja specifična za taj pojam ili izraz, i zatim se proučavanjem upotrebe u običnom jeziku proverava da li data formalna semantika odgovara toj upotrebi. Potrebno je naglasiti da se primena formalne semantike pri analizi nekog pojma može preduzeti iz različitih ambicija. Ambicija može biti da se da potpuna analiza značenja nekog pojma, tako što bi se on definisao pomoću pojmova čije je značenje jasno i precizno određeno. Ambicija može biti i manja – da se objasni izvesni aspekt upotrebe pojma, bez namere da se da puna analiza značenja. Od teorija kondicionala pomenutih u ovom radu Gudmanova je najambicioznija u tom pogledu. On je hteo da kondicionale definiše

³³ Sosa 1999.

pomoću strogo definisanih pojmova klasične logike. Kada mu to nije uspelo, on je digao ruke od svog projekta. Kasnije teorije, zasnovane na semantikama mogućih svetova, imaju manju ambiciju ali su sve u svemu daleko uspešnije. Stalnakerova teorija, na primer, nikada nije predstavljala pokušaj da se da reduktivna analiza kondicionala. On nikada nije smatrao da se o relaciji sličnosti može nešto znati nezavisno od kondicionala: koji su svetovi blizu našeg znaćemo na osnovu svog verovanja u istinitost pojedinih kondicionala, a nećemo istinitost kondicionala određivati na osnovu svog verovanja o poretku svetova³⁴. Tako i u osnovi

³⁴ Cf. Edgington 1995. p 251.

Spisak predložene literature Nedostaje sherillyn roush, gillies 2007

Bennett, Jonathan 2003: *A philosophical guide to conditionals* Oxford University Press

Brogaard, B, and Salerno, J. 2008: "Counterfactuals and context", *Analysis* 68, pp. 39-46

Cohen, Stewart, 1987: "Knowledge, Context, and Social Standards," *Synthese* 73, pp. 3-26

Cohen, Stewart, 1988: "How to be a Fallibilist," *Philosophical Perspectives* 2, *Epistemology*, Atascadero, CA: Ridgeview, pp.. 91-123

Cohen, Stewart, 1999: "Contextualism, Skepticism, and the Structure of Reasons," *Philosophical Perspectives* 13: *Epistemology*, Atascadero, CA: Ridgeview, pp. 57-89.

Cohen, Stewart, 2000: "Basic Knowledge and the Problem of Easy Knowledge," *Philosophy and Phenomenological Research*, 65.2, pp. 309-329.

DeRose, Keith 1992: "Contextualism and Knowledge Attributions, " *Philosophy and Phenomenological Research* 52 pp. 913-29

DeRose, Keith 1995: "Solving the Skeptical Problem." *Philosophical Review* 104: 1–52; preštampano u DeRose, Keith and Warfield, Ted A (eds.) 1999

DeRose, Keith 1999: "Contextualism: An Explanation and Defense," in J. Greco and E. Sosa, eds., 1999 pp. 187–205

DeRose, Keith 2000: "How Can We Know That We're not Brains in Vats?" *Southern Journal of Philosophy* 38: 121–148

DeRose, Keith 2004: "Sosa, Safety, Sensitivity and Skeptical Hypotheses", u Greco 2004 pp. 22-41

DeRose, Keith and Warfield, Ted A (eds.) 1999: "Scepticism: A contemporary reader" Oxford University Press

Djordjevic, Vladan 2005: "Counterfactuals", PhD thesis, University of Alberta

Đorđević, Vladan 2006: "Protivprimer za Luisovu teoriju protivčinjeničkih kondicionala", *Theoria* 4, pp. 39-50

Dretske, F. 1970: "Epistemic Operators", *Journal of Philosophy* 67: pp. 1007–1022.

Edgington, Dorothy 1995: "On Conditionals" *Mind* 104, April, pp. 235-329

von Fintel, Kai 1999: "The Presupposition of Subjunctive Conditionals", *The Interpretive Tract*, Uli Sauerland Orin Percus (ed.), no. 25 in MIT Working Papers in Linguistics, pp. 29–44. Cambridge, MA: MITWPL

von Fintel, Kai 2000: "What is Presupposition Accommodation?" URL. <http://mit.edu/fintel/fintel-2000-accomm.pdf>. Ms, MIT

von Fintel, Kai 2001: "Counterfactuals in a dynamic context" in M. Kenstowicz (ed.), pp.123-152

von Fintel, Kai 2004: "Would you Believe it? The King of France is Back! (Presuppositions and Truth-Value Intuitions)", M. Reimer & A. Bezuidenhout (eds.), *Descriptions and Beyond*, Oxford: Clarendon Press, pp. 269 – 295

von Fintel, Kai 2008: "What is Presupposition Accommodation, Again?" *Philosophical Perspectives* 22(1), pp. 137–170

Gabbay, Dov M. 1972: "A general theory of the conditional in terms of a ternary operator", *American Philosophical Quarterly*, vol. 9 no. 3 July

Gabbay, Dov M. and Guenther, F. (eds.) 2002: *Handbook of Philosophical Logic* 2nd edition, Kluwer Academic Publishers

Gettier, E. 1963: "Is Justified True Belief Knowledge? ", *Analysis* 23, pp. 121-3

Goodman, Nelson 1947: "The Problem of Counterfactual Conditionals" *Journal of Philosophy*; 44: pp. 113-128. Preštampano u Jackson F. (ed.) 1991

Greco, John 2004: *Ernest Sosa and his Critics* Oxford: Blackwell

Greco, John and Sosa, Ernest (eds.) 1999: *The Blackwell Guide to Epistemology* Oxford: Blackwell

Grice, H. P. 1989: *Studies in the Way of Words*, Cambridge MA: Harvard University Press

Hendricks, Vincent F. 2006: *Mainstream and Formal Epistemology*, Cambridge University Press

Jackson, Frank 1987: *Conditionals*. Oxford: Basil Blackwell

Jackson, Frank (ed.) 1991: *Conditionals*. Oxford University Press

Jackson, Frank 1990: "Classifying Conditionals I", *Analysis*, 50, pp. 134-47, preštampano u Jackson 1998

Harper, William L., Stalnaker, Robert, and Pearce, Glenn, (eds.) 1981: *Ifs: Conditionals, Belief, Decision, Chance, and Time* Dordrecht: Reidel

Kenstowicz, Michael (ed.) 2001: *Ken Hale: A life in language* MIT Press

Lewis, David 1973: *Counterfactuals*. Oxford: Basil Blackwell.

Lewis, David 1976: "Probabilities of Conditionals and Conditional Probabilities". *Philosophical Review*, 85, pp. 297-315. Page references to Lewis 1986

Lewis, David 1979a: "Counterfactual dependence and time's arrow", *Noûs*, 13, pp. 455-476

Lewis, David 1979b: "Scorekeeping in a language game", *Journal of Philosophical Logic*, 8, pp. 339-359

Lewis, David 1981: "Ordering semantics and premise semantics for counterfactuals", *Journal of Philosophical Logic*, 10, pp. 217-234

Lewis, David 1986a: *Philosophical Papers* Volume 2. Oxford: Oxford University Press

Lewis, David 1986b: "Probabilities of conditionals and conditional probabilities II", *Philosophical Review*, 95, pp. 581-589

Lewis, David 1996: "Elusive knowledge". *Australasian Journal of Philosophy* 74, pp. 549-67

Lowe, E. J. 1990: "Conditionals, context and transitivity." *Analysis* 50, pp. 80-87

Luper, Steven 2005: "The Epistemic Closure Principle" u Stanford Encyclopedia of Philosophy

Montminy, Martin (izlazi) "Two Contextualist Fallacies"

Morreau M. (izlazi) "Good inferences, bad ones, and far-fetched possibilities"

Nozick, R. (1981). *Philosophical Explanations*. Cambridge, MA: Harvard University Press, odeljci "Znanje" i "Skepticizam" su preštampani u DeRose, Keith and Warfield, Ted (eds.) 1999, *Scepticism: A contemporary reader* Oxford University Press

Nute, Donald and Cross, Charles 2002: "Conditional Logic" u: Gabbay, D. M. and Guenther, F. (eds.), pp. 1-98

Pollock, J. 1981: "A refined theory of counterfactuals." *Journal of Philosophical Logic*, vol 10, pp. 239-266

Sosa, Ernest 1999: "How to Defeat Opposition to Moore" *Noûs*, Vol. 33, Supplement: Philosophical Perspectives, 13, Epistemology (1999), pp. 141 -153

Sosa, Ernest 2000: "Skepticism and Contextualism" *Philosophical Issues* 10, Skepticism, pp. 1-18

Sosa, Ernest 2002: "Tracking, Competence, and Knowledge", in P. Moser (ed.), *The Oxford Handbook of Epistemology*, Oxford University Press, Oxford

Stalnaker, R. 1968: "A Theory of Conditionals" in *Studies in Logical Theory, American Philosophical Quarterly Monograph Series*, 2. Oxford: Blackwell, pp. 98-112, preštampano u Jackson, Frank ed. 1991

Stalnaker, R. 1970: "Pragmatics", *Synthese* 22, preštampano u Stalnaker 1999 pp. 31-46

Stalnaker, R. 1974: "Pragmatic Presuppositions", in Milton Munitz and Peter Unger (eds.) *Semantics and Philosophy* New York, New York University Press, pp.197-213 preštampano u Stalnaker 1999 pp. 47-62

Stalnaker, R. 1975: "Indicative Conditionals", *Philosophia*, 5, pp. 269-86, preštampano u Stalnaker 1999, pp.63-77

Stalnaker, R. 1978: "Assertion", *Syntax and Semantics* 9, preštampano u Stalnaker 1999, pp.78-95

Stalnaker, R. 1981: "A defense of conditional excluded middle". In W. Harper, R. Stalnaker, and G. Pearce (eds.) 1981

Stalnaker, R. 1984: *Inquiry*. Cambridge MA: MIT Press

Stalnaker, R. 1998: "On the Representation of Context", *Journal of Logic, Language and Information*, 7; preštampano u Stalnaker, 1999 pp. 96-114

-
- Stalnaker, R. 1999: *Context and Content*, Oxford University Press
- Stalnaker, R. 2002: "Common Ground", *Linguistics and Philosophy* 25, pp. 701–721
- Stalnaker, R. 2005: "Conditional Propositions and Conditional Assertions", in *New Work on Modality. MIT Working Papers in Linguistics and Philosophy*, vol. 51
- Stalnaker, R. and Thomason, R. 1970: "A semantical analysis of conditional logic". *Theoria*, 36:23-42, 1970
- Stanley, Jason 2005: *Knowledge and Practical Interests*, Oxford University Press
- Szabo, Zoltan Gendler ed. 2005: *Semantics vs. Pragmatics*, Oxford University Press
- Warmbröd, K. 1981: "Counterfactuals and Substitution of Equivalent Antecedents", *Journal of Philosophical Logic*, Vol. 10, No 2, pp 267-289
- Williamson, Timothy 2000: *Knowledge and Its Limits* Oxford: Oxford University Press
- Wright, Crispin 1983: „Keeping track of Nozick“, *Analysis*, vol. 43, br. 3, jun, pp. 134-140

Odeljenje za filozofiju
Filozofskog Fakulteta u Beogradu

Izveštaj komisije za pisanje izveštaja o odobrenju teme

Kandidat: Jelena Ostojić

Predložena tema: Kondicionali, kontekst i znanje

Mentor: doc. dr Vladan Đorđević

Komisija: prof. dr Miloš Arsenijević, prof. dr Kosta Došen, prof. dr Živan Lazović

Na osnovu obrazloženja predloga teme kandidata Jelene Ostojić, njena doktorska distertacija bi se sastojala iz dva glavna dela. Prvi bi predstavljao kritiku postojećih tipova teorija kondicionala običnog jezika i odbranu tzv. pragmatičkih teorija kondicionala. S obzirom da su značenje i istinitosni uslovi za kondicionalne veoma ostetljivi na kontekst, glavni kriterijum za odbranu pragmatičkih teorija kandidat nalazi u tome što ove teorije po njenom mišljenju objašnjavaju zavisnost od konteksta bolje od ostalih teorija. Kako se teorije kondicionala koriste u puno filozofskih oblasti, i kako se kondicionali koriste u analizi više bitnih filozofskih pojmova, izbor pragmatičkih teorija imaće posledice po ove dalje upotrebe kondicionala u filozofiji. Jednom od tih posledica kandidat se posebno bavi, i o tome će pisati u drugom glavnom delu doktorske distertacije. U tom delu biće reči o primeni kondicionala u

epistemologiji. Pošto se u epistemološkoj literaturi koja koristi kondicionale za definiciju pojma znanja po pravilu ima u vidu neka verzija tzv. standardne teorije kondicionala, kandidat ispituje posledice koje nastaju kada se standardne teorije zamene pragmatičkim, i dokazuje da su te posledice poželjne.

Doktorska disertacija bi počela poglavljem u kojem bi bile objašnjene teorijske osnove na kojima bi dalji rad počivao, a tiču se opštije filozofije jezika, naročito teorijama o granici između semantike i pragmatike i teorijama o semantičkim prepostavkama. Komisija je sugerisala da bi u ovom delu bilo potrebno dati filozofsko objašnjenje pojma mogućih svetova, s obzirom da se teorije kondicionala kojima se kandidat bavi baziraju na formalnim semantikama mogućih svetova. Kandidat usvaja primedbu.

Prvi deo disertacije sastojao bi se od četiri poglavlja. U prva tri bile bi komentarisane standardne, pragmatičke i ostale teorije kondicionala. Četvrto poglavlje bi sadržavalo glavne argumente i poentu prvog dela disertacije. U njemu bi se procenila adekvatnost ovih teorija s obzirom na to kako objašnjavaju osetljivost kondicionala na kontekst. U delu obrazloženja predloga teme relevantnom za ovaj deo, po mišljenju komisije, otvaraju se na pojedinim mestima pitanja o pojmovima dispozicionalnosti i uzročnosti i o cirkularnosti Gudmanove teorije. Komisija smatra da se u disertaciji tim pitanjima treba detaljnije baviti, sa čime se kandidat slaže.

Drugi deo teze sastojao bi se od tri poglavlja. Prvo bi objasnilo postojeću upotrebu kondicionala u definisanju pojma znanja, i pojam znanja koji se dobija primenom pragmatičkih teorija. Drugo poglavlje bi pokazalo posledice primene pragmatičkih teorija u kontekstima formalnog zaključivanja koje uključuje epistemičke pojmove. Najznačajnija od tih posledica je očuvanje principa deduktivne zatvorenosti znanja, koji se gubi ako se pojam znanja definiše pomoću standardnih teorija kondicionala. Poslednje poglavlje bi objasnilo odnos epistemološke teorije zasnovane na pragmatičkim teorijama kondicionala i epistemološkog kontekstualizma. Komisija je smatrala da se literatura relevantna za ovo poglavlje treba dopuniti, što kandidat prihvata.

Komisija se nakon usmene odbrane predloga teme složila da tema odgovara predmetu i ciljevima istraživanja, da su predmet i ciljevi dovoljno značajni za filozofiju i dovoljno ambiciozni za svrhu jedne doktorske disertacije, da je kandidat u stanju da te ciljeve ispuni s obzirom na svoje poznavanje relevantne literature i s obzirom na to da u obrazloženju teme već ima formulisane ključne argumente za oba glavna dela buduće disertacije. Na osnovu toga, **komisija odobrava izradu doktorske disertacije sa predloženom temom**, i daje 28 od maksimalnih 30 poena. Sa ocenom od 68 poena koju je dao mentor, **obrazloženje predloga teme je ocenjeno sa 96 od maksimalnih 100 poena i ocenom 10.**

U Beogradu, novembar 2009.

Prof. dr Miloš Arsenijević

Prof. dr Kosta Došen

Prof. dr Živan Lazović